

Л.І.БРОВКО, к.е.н., *Ю.В.МАСЮК*, к.е.н.

СУЧАСНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЕЛЕМЕНТАМИ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ

Анотація: Досліджено методи управління елементами оборотного капіталу, що застосовуються в практиці підприємств: нормування (аналітичний, коефіцієнтний, прямого розрахунку), контроль запасів (метод АВС), а також використання їх у вітчизняній практиці. Визначається основні недоліки існуючих методів управління оборотним капіталом.

Summary: Management methods of working capital elements were investigated; these methods were used in practice of enterprises: norming (analytical, coefficient, direct calculation), control of supplies (method ABC) and their usage in one country practice. The main disadvantages of existing management methods of working capital are stated in this paper.

У сучасних умовах для багатьох вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ економічного розвитку є гостра нестача оборотного капіталу, яка супроводжується низьким рівнем його використання. Розвиток ринкових відносин в Україні та досвід зарубіжної системи господарювання визначають залежність результатів діяльності підприємств від ефективності управління процесом формування і використання їхнього оборотного капіталу. Тому дослідження системи управління оборотним капіталом як важливого чинника підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств набуває особливої актуальності.

Правильне визначення нормативу оборотних коштів забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва, від правильно встановленого нормативу оборотних коштів залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності, обґрунтовані нормативи оборотних коштів сприяють зміцненню режиму економії, мінімізації ризику підприємницької діяльності [2].

На практиці використовується три методи визначення потреби в оборотних коштах: прямий, аналітичний (дослідно-статистичний) та коефіцієнтний.

Метод прямого розрахунку є найбільш точним, обґрунтованим, але разом з тим досить трудомістким, оскільки він потребує високої кваліфікації економістів, залучення до нормування працівників

багатьох служб підприємства. Він заснований на визначенні науково обґрунтованих норм запасу за окремими елементами оборотних коштів.

Аналітичний (дослідно-статистичний) метод застосовується в тому випадку, коли в плановому періоді не передбачено істотних змін в умовах роботи підприємства в порівнянні з попереднім. У цьому випадку розрахунок нормативу оборотних коштів здійснюється агреговано, з огляду на співвідношення між темпами росту обсягу виробництва і розміром нормованих оборотних коштів у попередньому періоді. При аналізі наявних оборотних коштів їхні фактичні запаси коректуються, зайві виключаються.

Коефіцієнтний метод заснований на визначенні нового нормативу на базі нормативу попереднього періоду шляхом внесення в нього виправлень з урахуванням зміни умов виробництва, постачання, реалізації продукції, розрахунків, що здійснюють вплив на швидкість обертання оборотних коштів. За залежними від обсягів виробництва елементами оборотних коштів (сировина, матеріали, незавершене виробництво, готова продукція на складі) потреба планується виходячи з розмірів їх у базисному році, темпів зростання виробництва і можливого прискорення оборотності оборотних коштів. За елементами оборотних коштів, що не залежать від обсягу діяльності (запасні частини, малоцінні і швидкозношувані предмети, витрати майбутніх періодів) планова потреба визначається на рівні їх середньофактичних залишків.

Використання того чи іншого методу розрахунку нормативу власних оборотних активів залежить від часу функціонування та рівня економіки підприємств. При створенні підприємств, а також в умовах їх функціонування найбільш доцільно для розрахунку нормативів власних оборотних активів застосовувати метод прямого рахунку [3].

Отже, основа методології нормування оборотних засобів полягає в їх оптимізації. Це означає, що кожному їх елементу визначається така потреба, при якій кругообіг засобів може нормально здійснюватися.

Обов'язковим елементом процесу управління купувальними предметами праці сільськогосподарських підприємств повинно бути їх розділення на відносно однорідні групи і диференціація методик нормування і управління. При управлінні запасами важливо враховувати той факт, що предмети праці, що

зберігаються, істотно розрізняються з погляду грошових вкладень, потенційного прибутку, об'єму, можливого збитку від недоліку запасів. Тому і розподіляти зусилля по управлінню запасами необхідно відповідно до відносної важливості предметів зберігання. У цьому плані в світовій практиці фінансового менеджменту найбільш широко відомий метод ABC, який класифікує запаси по якомусь певному показнику важливості, зазвичай по річному використанню даного товару в грошовому виразі. Відповідно до цього розподіляється діяльність по контролю і управлінню запасами. Як правило, використовуються три класи предметів: А (дуже важливі), В (середнього ступеню важливості), С (найменш важливі), хоча насправді число категорій може бути будь-яким. Для класифікації запасів їх доцільно поділити на три групи за ступенем важливості та цінності:

- група А — обмежена кількість найбільш цінних видів ресурсів. По них доцільно проводити систематичний облік та контроль; для розрахунку нормативу запасу потрібно використовувати моделі оптимізації, в тому числі основну модель. Для цієї групи обов'язковим є страховий запас;

- група В - менш значні запаси. Контроль і аналіз цих запасів достатньо проводити у вигляді щомісячної інвентаризації. Використання моделей оптимізації може дати значний ефект;

- група С - включає різноманітний асортимент малоцінних видів запасів, збереження яких не вимагає значних витрат. Ці види запасів закупаються, звичайно, у великій кількості. Резервний запас спеціально не створюється, але реально завжди є, тому що фактичний запас істотно перевищує норматив.

Клас А складають предмети до 80% загальної вартості споживаних предметів за який-небудь період; клас В включає предмети, що займають до 15% наступних за списком предметів за вартістю; клас С складають близько 5% предметів, що залишилися, за вартістю.

Політика, що базується на ABC - аналізі, включає наступне: закупівлю ресурсів у значно надійніших постачальників по групі найменувань А, чим по групі С; найменування групи А в протилежність найменуванням груп В і С повинні піддаватися ретельнішому фізичному контролю складування і по можливості розміщуватися в найбільш надійних місцях, точність обліку групи А повинна піддаватися частішим перевіркам; прогнозування

потреби найменувань групи А повинно проводитися ретельніше, ніж по інших групах.

Найбільший ефект метод АВС дає в комбінації з іншим методом - XYZ-аналізом, який дозволяє класифікувати запаси залежно від характеру їх споживання і точності прогнозування змін в їх потребі, що особливо важливе для аграрних підприємств. Категорія Х — це група, яка характеризується стабільною величиною споживання і високою точністю прогнозу терміну споживання. До категорії Y відносяться ресурси, потреба в яких характеризується відомими тенденціями (наприклад, сезонними коливаннями) і середніми можливостями їх прогнозування. Нарешті, ресурси, що відносяться до категорії Z, використовуються нерегулярно, величину їх споживання прогнозувати складно [4].

Накладення результатів XYZ-аналізу на дані методу АВС дозволяє розбити запаси, що купуються, на дев'ять класів, кожен з яких має дві характеристики: відносна важливість запасів і точність прогнозування потреби в них.

Найбільш важливими, з погляду нормування і управління, є виробничі запаси, що відносяться до груп АХ і ВХ, оскільки вони займають достатньо високу питому вагу в річному споживанні і попит на них з боку підприємств відносно стабільний протягом всього року. До групи СХ можна віднести малоцінні та швидкозношувані предмети, які характеризуються стабільним споживанням.

Виробничі запаси груп АУ, ВУ, СУ споживаються не регулярно, а тільки в певні періоди (сезони). До них можна віднести різні засоби захисту рослин і тварин, мінеральні добрива, купувальний насінний матеріал і інші цінності. Точне прогнозування потреби в деяких з них утруднено у зв'язку з її залежністю від природно-кліматичних та інших умов, що мають стохастичний характер. Очевидно, що мати який-небудь натуральний запас на складі цих цінностей доцільно тільки безпосередньо в періоди їх споживання. Отже, при управлінні даними запасами повинна використовуватися політика “точно-в-срок”. Одним з джерел поповнення запасів даних груп може бути банківський кредит, якщо це не суперечить вибраній підприємством політиці фінансування оборотного капіталу.

Виробничі запаси груп АZ, ВZ, CZ характеризуються нерегулярним споживанням, прогнозувати які практично

неможливо. Отже, мати натуральний запас цих засобів на складі також нерационально. Як і для запасів попередніх трьох груп найбільш прийнятним варіантом буде наявність резервного запасу грошових коштів, за рахунок яких, при необхідності, буде можлива покупка цих цінностей.

Наступним напрямком удосконалення управління оборотного капіталу є перехід від консервативної моделі фінансування оборотних коштів, що передбачає за рахунок власного та довгострокового позичкового капіталу фінансування постійної частини оборотних активів та приблизно половини змінної їх частини (друга половина перемінної частини оборотних активів повинна фінансуватися за рахунок короткострокового позичкового капіталу), до помірної підходу, заснованому на тому, що за рахунок власного та довгострокового позичкового капіталу повинна фінансуватися постійна частини оборотних активів, в той час як за рахунок короткострокового позичкового капіталу – весь обсяг перемінної їх частини [1].

Отже, доцільним буде зробити перехід від високого рівня фінансової стійкості підприємства при значних затратах власного капіталу на їх фінансування до прийнятного рівня фінансування і рентабельності використання власного капіталу, наближеного до середньо ринкової норми прибутку на капітал.

Розглянуті методи мають певні переваги, але, узагальнюючи результати проведеного дослідження існуючих методів управління запасами підприємства, зазначимо, що дані методи не є універсальними. Також необхідно зазначити, що більшість існуючих моделей управління запасами носять ідеалістичний характер і, як наслідок, практично не застосовуються в управлінні підприємством.

Основні недоліки існуючих методів управління оборотним капіталом: методи нормування можуть бути використані лише для управління частиною оборотного капіталу підприємства, що нормується; в основну модель мінімізації поточних витрат з обслуговування запасів були введені умови, які в реальному житті виробничої системи не виконуються; у моделях не враховується той факт, що значимість окремих видів запасів для виробництва неоднакова; моделі не враховують транспортні витрати, пов'язані з забезпеченням запасу; модель виробництва партії деталей не враховує витрати, які не залежать від розміру партії деталей.

Більшість аналізованих методів носить теоретичний характер і призначені для навчальних цілей, а не для практичного застосування на сільськогосподарських підприємствах.

Взагалі, охарактеризовані методи дозволяють лише приблизно розрахувати прогнозу потребу в коштах для фінансування запасів. На практиці на обсяг потреби в запасах впливають дуже багато чинників, які не можна наперед визначити. Як наслідок, фактична потреба в запасах може коливатись як у бік збільшення від прогнозованої, так і навпаки.

У результаті теоретичного дослідження і практичного аналізу ми дійшли висновку про необхідність розробки методики формування запасів із залученням і ефективним використанням його джерел, які б змогли підтримувати підприємства в нормальному стані та приносити дохід.

Список літератури: **1** *Бланк И.А.* Финансовый менеджмент: учебный курс. – К.: «Ника-Центр Эльга», 2001. – 520 с. **2** *Нужна О.А.* Оптимізація структури основних і оборотних засобів як важливий чинник забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств // Економіка АПК. – 2005. - №7. – С. 94-99. **3** *Попазова О.В.* Управління елементами оборотного капіталу // Фондовий ринок. – 2007. - №19. – С. 20-25. **4** *Хрімлі Т.К., Боженко А.А.* Удосконалення управління оборотними активами підприємства на підставі використання економічно-математичних моделей // Економіка промисловості. – 2006. - №3 (34). – С. 117-123.

Поступила в редколегію 07.11.08